

УДК 347.99(477):339.166.5
DOI

Ю. О. Рємєскова
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри приватного права
Інституту управління та права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0002-5191-9450

Ю. С. Цапун
студентка I курсу
Інституту управління та права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0003-2585-6457

УТВОРЕННЯ ВИЩОГО СУДУ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена дослідженню актуальних питань утворення, правового статусу та діяльності Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності в Україні. Адже створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності слід розглядати не тільки як невід'ємну і важливу складову частину сучасної судової реформи, а й як визначальний крок на шляху до вдосконалення функціонування судової системи загалом і системи захисту прав інтелектуальної власності. Здійснено аналіз Закону України «Про судоустрій та статус суддів», наукові думки щодо перспективи утворення та діяльності суду. Проаналізовано зарубіжний досвід щодо функціонування подібних судів, які здійснюють розгляд спорів у сфері інтелектуальної власності у Федеративній республіці Німеччина, Франції, Швейцарії, розглянуто процедуру судового захисту спорів у сфері інтелектуальної власності та вимоги до суддів у цих державах. Висвітлено процес добору суддів до складу Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні та сформовано пропозиції щодо удосконалення вимог на посаду судді цього суду. Відзначено, що аналіз судової статистики й вивчення судової практики з вирішення спорів про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, розглянутих господарськими судами України, свідчить, що їх кількість порівняно з іншими категоріями підвідомчих господарським судам спорів є незначною, однак самі справи – складними й об'ємними. Аналізуючи норми кодексів щодо визначеної юрисдикції, зроблено висновок про їх неврегульованість, що буде перешкоджати належному забезпеченню принципу доступності до суду.

Ключові слова: Вищий суд із питань інтелектуальної власності, судова реформа, спеціалізований суд, розгляд справ з інтелектуальної власності.

Riemieskova Yu. A., Tsapun Yu. S. REGARDING THE ESTABLISHMENT OF HIGH COURT ON INTELLECTUAL PROPERTY: SEPARATE ASPECTS

The article is focused on the study of relevant issues of formation, legal status and activities of the High Specialized Court on Intellectual Property in Ukraine. After all, the establishment of the High Court of Intellectual Property should be considered not only as an integral and important component of modern judicial reform, but as a step towards improving the functioning of the judiciary as a whole and the system of protection of intellectual property rights. The Law of Ukraine "On the Organization of the Courts and the Status of Judges", scientific ideas on the prospects of establishing and operation of the courts were analyzed. The foreign experience in the operation of courts dealing with disputes in intellectual property in Germany, France, Switzerland was evaluated, the process of judicial protection of disputes in the intellectual property and requirements to judges in these countries was considered. The process of selection of judges to the High Court of Intellectual Property in Ukraine was covered and proposals for improving the requirements for the post of a judge of the High Court of Intellectual Property was formed. It is noted that the analysis of judicial statistics and the study of judicial practice in resolving disputes on protection of intellectual property rights, considered by commercial courts of Ukraine, shows that their number is insignificant compared to other categories of disputes under commercial courts, but the cases themselves are complex and volumetric. By analyzing the standards of the codes in relation to a certain jurisdiction, was made general conclusion about their impossibility to be regulated, which will prevent the proper provision of the principle of access to the courts.

Key words: the High Court on Intellectual Property, judicial reform, Specialized Court, consideration of intellectual property cases.

Право інтелектуальної власності в Україні є досить новою самостійною комплексною галуззю права. Низький рівень усвідомлення необхідності захисту прав автора конкретного об'єкта інтелектуальної власності, латентність вчинюваних порушень, труднощі у встановленні особи порушника, що виникають через розвиток інформаційних технологій, піратство, плагіат та інші проблемні

аспекти цієї сфери, на жаль, стали реаліями сьогодення, у зв'язку з чим почастишали випадки порушення прав інтелектуальної власності на території України. За таких умов має бути надійний механізм їх захисту й відстоювання. Звісно, ключову роль у цьому відіграє суд.

Розуміючи важливість піднятого питання, науковці неодноразово зверталися до вивчення

права інтелектуальної власності як галузі й аналізу норм, якими врегульовуються відносини в окресленій сфері. Так, вказаній проблемі присвячено праці таких учених, як О. Орлюк, О. Дорошенко, Г. Андросук, В. Татков, Н. Бочарова та інші. У своїх роботах фахівці часто наголошували на доцільності створення в нашій країні спеціалізованого суду з розгляду спорів із питань інтелектуальної власності як окремого суду чи елемента в системі адміністративних або господарських судів. Наведене набуло актуальності із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2016 року, яким передбачено створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності (далі – ВСПІВ). Зазначене зайвий раз підтверджує необхідність дослідження правового статусу такого судового органу.

Приступаючи до висвітлення питання, передусім наведемо думку заступника голови Верховного Суду Богдана Львова, який переконаний, що доцільність концентрації розгляду всіх справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, очевидна. Крім того, завдяки широкій юрисдикції майбутнього ВСПІВ та спеціалізації суддів повинна підвищитися якість судочинства, мають скоротитися строки розгляду справ. Це сприятиме покращенню інвестиційної привабливості України. Однак, як зауважує Б. Львов, «будуть і певні труднощі щодо територіальної доступності й кадрового забезпечення цього суду, проте пріоритет у будь-якому разі має залишатися за якістю» [1].

Заступник голови Національної асоціації адвокатів України Валентин Гвоздій наголосив, що створення ВСПІВ сприйматиметься як позитивний сигнал для громадськості про повагу держави до інтелектуальної власності. Він впевнений, що створення професійної, прозорої та передбачуваної системи судового захисту в галузі права інтелектуальної власності в Україні сприятиме підвищенню рівня довіри бізнесу до всієї судової системи України і стане сприятливою умовою для інвестицій, інновацій та творчості, що вплине на економічне зростання і процвітання. Перевагою запровадження спеціалізованого суду є те, що він буде більш компетентною інстанцією для розгляду відповідних справ і менш залежною від технічних експертів під час ухвалення рішень [2].

Повністю погоджуючись із висловленими думками, зауважимо, що створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності слід розглядати не тільки як невід'ємну і важливу складову частину сучасної судової реформи, а й як визначальний крок на шляху до вдосконалення функціонування судової системи загалом і системи захисту прав інтелектуальної власності. Однак не все так просто із цим питанням. Незважаючи на те, що ідея формування такого суду в Україні

активно обговорюється останні кілька років, серед науковців і фахівців-практиків немає одностайності. Одні експерти вважають, що ВСПІВ залежно від його складу навряд чи зможе щось істотно змінити, інші ж переконані, що такий крок має чимало позитивних моментів.

Наведене набуває актуальності з огляду ще й на те, що нині справи з питань інтелектуальної власності розглядаються судами різних юрисдикцій, а це призводить до неоднакового застосування одних і тих самих норм законодавства, спираючись на які, врегульовуються відносини, що складаються у сфері інтелектуальної власності. Виходячи з цього, створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності дасть можливість уникнути різної правозастосовної практики й уніфікувати судову практику [3]. Тим більше що є з кого брати приклад. Як відомо, спеціалізовані суди з інтелектуальної власності успішно функціонують у багатьох зарубіжних країнах, і це позитивно впливає на якість і строки розгляду справ цієї категорії. Щоправда, заснування спеціалізованих судів із захисту інтелектуальної власності притаманне передусім державам із потужним інтелектуальним потенціалом, таким як Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Швейцарія, Велика Британія, Фінляндія, Ірландія, Австрія тощо.

Аналізуючи зарубіжний досвід функціонування судів, які здійснюють розгляд спорів у сфері інтелектуальної власності, можна помітити, що моделі таких судів (ІР-суди, патентні суди) і вимоги до суддів відрізняються. Наприклад, Федеральний патентний суд Німеччини – *Bundespatentgericht* – був утворений ще у 1961 році. До його компетенції належить вирішення питань щодо надання власності законної форми (патент, торгова марка, корисна модель, топографія, дизайн, право на конкретний вид рослин) або відмова у реєстрації права власності. Судді до Федерального патентного суду Федеративної Республіки Німеччина обираються на 2 роки з діючих суддів. Особа, яка має намір обійняти вакантну посаду у цьому суді, повинна відповідати таким вимогам: мати щонайменше 5 років досвіду роботи, володіти знаннями в галузі права, бути фахівцем у будь-якій галузі техніки, отримати освіту з патентного права [4]. До складу Федерального патентного суду Федеративної Республіки Німеччина входять 120 суддів, що є одним із найбільших показників порівняно із подібними судами в інших країнах Європи.

У Франції, відповідно до Кодексу інтелектуальної власності, особа має право на захист будь-якого унікального твору, автором якого вона є. Розгляд справ цієї категорії здійснює зазвичай суд вищої інстанції – *Tribunal de Grande Instance*. Водночас окремі категорії спорів, що належать до сфери інтелектуальної власності, можуть розглядатися

в судах нижчих інстанцій. Зокрема, Паризький окружний суд має право розглядати патентні спори. Цікавим є те, що спори про порушення прав інтелектуальної власності можуть розглядатися як за місцем заподіяної шкоди, так і за адресою реєстрації відповідача, як зазначено у Кодексі з питань інтелектуальної власності Франції [5]. Принагідно зауважити, що процедура судового захисту спорів у сфері інтелектуальної власності у Франції та Україні має суттєві відмінності.

У Швейцарії Федеральний патентний суд функціонує вже 8 років, а саме із січня 2012 року. Його правовий статус і компетенція регулюються спеціальним Законом «Про Федеральний патентний суд» (2009) [6]. Федеральний патентний суд має виключну юрисдикцію в цивільних справах із питань дійсності патенту й порушення патентних прав. При цьому інші патентні позови, пов'язані з патентами, також можуть бути розглянуті Федеральним патентним судом (наприклад, спори щодо угод про ліцензування патентів або патентних прав). Рішення Федерального патентного суду може бути оскаржене до органу вищої інстанції – Федерального патентного суду Швейцарської Конфедерації. Слід підкреслити, що законом не визначено кількість суддів цього суду, лише зазначено, що Федеральний патентний суд складається «з двох постійних суддів і достатньої кількості непостійних суддів», більшість із непостійних суддів повинна пройти спеціальну технічну підготовку [7]. Крім того, законом встановлено певні вимоги щодо несумісності суддів Федерального патентного суду Швейцарської Конфедерації, зокрема, вони не можуть бути членами Федеральних зборів, Федеральної ради або Федерального суду, а також не мають права виступати професійними представниками третіх осіб у суді, бути членами ради виконавчих директорів, наглядової ради, дорадчої ради або бути аудиторами господарських підприємств тощо [6].

Вбачається за доцільне зауважити, що в Україні вже існує законодавча база, тобто прийнято акти, спираючись на положення яких, регламентуються створення і діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Так, відповідно до ч. 2 ст. 31 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» Вищими спеціалізованими судами є: 1) Вищий суд із питань інтелектуальної власності; 2) Вищий антикорупційний суд. Слід зазначити, що 29 вересня 2017 року був виданий Указ Президент України № 299/217 «Про утворення Вищого Суду з питань інтелектуальної власності». Крім того, 30 вересня 2017 року Державною судовою адміністрацією України видано наказ № 929 «Про визначення кількості суддів у Вищому суді з питань інтелектуальної власності». Заслуговує на увагу той факт, що 23 липня 2018 року Вищарада правосуддя погодила звернення

голови Державної судової адміністрації України від 20 липня 2018 року № 8-13462/18 із пропозицією збільшити кількість суддів цього суду. Нині за штатним розкладом передбачено 30 посад, з яких 9 – судді Апеляційної палати цього суду. Не менш важливо й те, що в лютому 2020 року відповідно до ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» здійснено державну реєстрацію новоутвореної юридичної особи – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, про що внесено запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 Господарського процесуального кодексу України Вищий суд із питань інтелектуальної власності розглядає такі справи: 1) у справах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування; 2) у справах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси; 3) про визнання торговельної марки добре відомою; 4) у справах щодо прав автора й суміжних прав, у тому числі справах щодо колективного управління майновими правами автора й суміжними правами; 5) у справах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору стосовно розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії; 6) у справах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо неправомірного використання позначень або товару іншого виробника, копіювання зовнішнього вигляду виробу, збирання, розголошення й використання комерційної таємниці, оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

Як уже відзначалося, Вищий суд із питань інтелектуальної власності за кількісним складом буде невеликим. З усіх претендентів комісії доведеться обрати лише 30 найпрофесійніших. При цьому варто пам'ятати, що суддею Вищого суду з питань інтелектуальної власності може бути особа, яка за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність відправляти правосуддя у Вищому суді з питань інтелектуальної власності, а також відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, а саме має: 1) стаж роботи на посаді судді не менше трьох років; 2) досвід професійної діяльності представника у справах інтелектуальної власності (патентного повіреного) щонайменше п'ять років; 3) досвід професійної

діяльності адвоката, тобто здійснення представництва в суді у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності, щонайменше п'ять років; 4) сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності), виходячи з пунктів 1–3 ст. 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», щонайменше п'ять років.

Не можна залишити поза увагою й те, що серед вимог до кандидатів на посаду судді ВСПВ не передбачено стаж роботи у науковій сфері. З огляду на це, на нашу думку, вбачається за доцільне розширити вимоги до кандидатів на посаду судді цього суду, а також надати можливість і науковцям брати участь у доборі на високу посаду судді. Сподіваємося, що останні, завдяки широким і глибоким знанням, теоретичній і практичній підготовці, зможуть ефективно виконувати свої повноваження у вищих судах.

Не можемо не навести думку судді Верховного Суду Олени Кібенко, з якою погоджуємося: 1) розгляд справ у вищому суді є колегіальним, і кожен із суддів робить свій внесок у загальну справу, тому досвід і навички «професійного судді» ефективно доповнюються широкими знаннями й незамуленим поглядом «судді-науковця»; 2) робота судді вищого суду не є рутинним відправленням правосуддя, а являє собою формування права, вирішення складних правових питань, колізій. І тут саме наукові напрацювання й підходи є неocenеними; 3) судді-науковці вже є досвідченими фахівцями, вони мають відповідні знання, їх не потрібно вчити праву. Не вистачає їм виключно технічних навичок, яких вони дуже швидко можуть набути; 4) не потрібно вимагати від відомого науковця, який має намір стати суддею, починати із найнижчої ланки судової системи, цим самим знецінюються його досягнення як фахівця. Багато науковців вже є відомими правниками, і таке невизнання, нівелювання їх професійного статусу і здобутків приведе не до залучення, а, навпаки, до відтоку цих фахівців із судової системи. Видається, що в цьому аспекті вивчення досвіду інших країн буде не лише своєчасним, а й корисним.

До наведеного додамо, що у світі існують приклади надзвичайно ефективної трансформації науковців у суддів, а хрестоматійним визнається призначення у 1939 році президентом Рузвельтом професора Гарвардського університету із 25-річним стажем Фелікса Франкфуртера суддею Верховного суду. Суддя Франкфуртер вважається одним із найвідоміших і найвидатніших суддів за всю історію США. Є й інші, вже більш сучасні випадки такого переформатування. Наприклад, Koen Lenaerts, якого обрали президентом Суду справедливості, до цього був професором у Католицькому Університеті Левена; баронеса Хейл, віце-президент Верховного суду Великої Британії, до того, як розпочала кар'єру судді, була

професором права у Манчестерському університеті; Paul Finn до призначення суддею Федерального суду Австралії був деканом Факультету права Австралійського Національного Університету, а суддя Верховного суду Канади безпосередньо перед призначенням на посаду був деканом Юридичного факультету Університету Альберта [8].

Продовжуючи висвітлення питання, наголосимо, що аналіз судової статистики й вивчення судової практики з вирішення спорів про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, розглянутих господарськими судами України, свідчить, що їх кількість порівняно з іншими категоріями підвідомчих господарським судам спорів є незначною, однак самі справи – складними й об'ємними. З огляду не те, що саме науковці звикли до праці з об'ємними, складними матеріалами, вони володіють умінням аналізувати й обробляти отриману інформацію, а спираючись на це, узагальнювати й надавати пропозиції. Отже, можна стверджувати, що науковців треба долучати до конкурсів на посади суддів вищих судів, щоб активно впроваджувати концепцію судової різноманітності.

Водночас слід зупинитися і на думці деяких експертів щодо освіти як вимоги до кандидатів у судді ВСПВ, які наголошують, що входження до складу суддівського корпусу цієї установи професійних юристів і патентних повірених, які мають значний досвід у цій сфері, сприятиме більш глибинному і компетентному підходу до розгляду таких специфічних справ. Проте наявність у суддів ВСПВ технічної освіти сприятиме доцільному й логічному розвитку і завершенню справи, оскільки майже у всіх патентних судах іноземних держав така вимога для суддів існує, що дійсно економить час і гроші сторін процесу. Наприклад, у Німеччині до складу суддівського корпусу Федерального патентного суду входять так звані «технічні судді», які, зрозуміло, мають технічну й юридичну освіту. Серед суддів патентних судів Великої Британії і Швейцарії також є особи з технічною й юридичною освітою.

Усе вищесказане зайвий раз підтверджує важливість проблеми добору компетентних суддів, адже ефективність її вирішення безпосередньо впливає на якість захисту прав людини і громадянина й авторитет судової влади. Однак порівняно з іншими питаннями організації судоустрою цьому питанню приділяється вкрай мало уваги як у межах законотворчого процесу, так і у наукових працях. Мінімальні вимоги, встановлені до кандидата на посаду судді, а також критерії, за якими проводиться їх кваліфікаційне оцінювання, не відображають повною мірою процес формування компетентності суддів, що не дозволяє з'ясувати рівень того чи іншого претендента на посаду судді. Ні в кого не виникає заперечень стосовно того, що система добору суддівських кадрів має бути

об'єктивною, але досягти ефективності відповідних процесів неможливо без поглибленого вивчення принципів, закономірностей і очікуваних результатів формування компетентності суддів. Одним із важливих напрямів виявлення шляхів удосконалення вітчизняної системи формування компетентності суддів і відбору кадрів є дослідження і запозичення іноземного, передусім європейського, досвіду, що повністю узгоджується з євроінтеграційними устремліннями України [9].

Вказане набуває особливого значення, враховуючи те, що судді саме цього суду розглядатимуть широке коло справ. Зокрема, розробники винаходів можуть відстоювати в ньому своє право на них, власники торговельних марок – оскаржити використання її підробки, ті, хто має патент, зможуть судитися за продовження терміну його дії тощо. Допомогатиме новий суд і митцям. У ВСППВ вони матимуть можливість відстоювати своє право на музичний чи поетичний твір, картину чи будь-що з творчості, а також бути стороною у спорах щодо прав автора й суміжних прав, у тому числі якщо йдеться про колективне управління майновими правами авторів, зокрема письменників чи музикантів. Крім того, суд розглядатиме спори, пов'язані з недобросовісною конкуренцією, вирішення яких зараз входить до компетенції Антимонопольного комітету України.

Цікавою видається думка з цього приводу науковця Антона Льовіна, який вважає, що юрисдикція ВСППВ ще дасть про себе знати, адже вона виписана дуже широко й неточно, з розмитим формулюванням, а це, у свою чергу, може дуже вільно трактуватися судом, на кшталт: «Ці справи ми собі беремо, а ці ні». Таке вибіркове правосуддя може знівелювати увесь задум створення спеціалізованих судів, які мають займатися окремими, конкретними питаннями. Науковець наводить приклад, що до компетенції німецького *Bundespateentgericht* входить розгляд виключно патентних справ, а така вузька спеціалізація дає можливість розглядати їх «глибоко». До того ж у німецькому патентному суді працюють здебільшого «технічні судді» – спеціалісти з інтелектуальної власності, колишні патентні повірені. На думку експертів, яку ми підтримуємо, на відміну від німецького *Bundespateentgericht*, в українського ВСППВ можуть виникнути проблеми із зануренням в деталі права інтелектуальної власності через його широку юрисдикцію й відсутність спеціальних знань у суддів [10].

Виходячи з приписів законодавства, Вищий суд із питань інтелектуальної власності діятиме як суд першої інстанції і розглядатиме за правилами господарського судочинства спори, віднесені до його юрисдикції. Створена при ВСППВ апеляційна палата переглядатиме судові рішення як суд апеляційної інстанції, тобто ВСППВ одночасно

виступатиме судом першої й апеляційної інстанції, а у касаційному порядку справи розглядатиме Верховний Суд.

На наше переконання, необхідно: а) створити єдину робочу групу для опрацювання й надання пропозицій щодо змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; б) до її роботи варто долучити діючих суддів; в) спростити й уніфікувати положення щодо визначення юрисдикцій (зокрема, і процесуальні кодекси). Вказане набуває актуальності з огляду на те, що з моменту створення цього суду точиться чимало щодо його повноважень, компетенції тощо. Тому головним завданням нині залишається розроблення і прийняття профільного закону, який визначить і врегулює усі положення щодо діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Водночас вважаємо за необхідне висловити і власне бачення. Переконані, що зосередження всіх справ, пов'язаних із захистом об'єктів інтелектуальної власності, у Вищому спеціалізованому суді з питань інтелектуальної власності дасть змогу: забезпечити ефективність судочинства в цій сфері, єдність правозастосовної практики, а також стимулювання творчої та науково-технічної діяльності в країні; підвищити рівень як законності, так і якості захисту прав громадян і юридичних осіб; наблизити правозастосовну практику до міжнародних стандартів судочинства у сфері захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, що, безумовно, вплине на інвестиційну привабливість української економіки для іноземних компаній.

Література

1. Вищий «інтелектуальний» суд: на фінішній прямій, 2017. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/actual/vishchiy-intelektualniy-sud-na-finishniy-pryamiy.html> (дата звернення 06.06.2021)
2. Гвоздів В. НААУ підтримує необхідність формування Вищого суду з інтелектуальної власності. *Вищий суд з питань інтелектуальної власності: стан формування*: круглий стіл (м. Київ) 2021. URL :<https://unba.org.ua/news/6279-naau-pidtrimue-neobhidnist-formuvannya-vishogo-sudu-z-intelektualnoi-vlasnosti-valentin-gvozdij.html> (дата звернення 07.06.2021)
3. Канарик Ю.С., Петлюк В.О. Актуальні питання створення вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 67-69.
4. Шевцова Я. Організаційно-правові засади системи суддівської освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 226–230.
5. Лісна І.С., Михайлів Т.Є. Використання зарубіжного досвіду функціонування судових систем під час проведення судової реформи в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1(26). С. 14–18.
6. Ніколайчук С.В. Зарубіжний досвід організації діяльності навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29 (2.1). С. 77–80.

7. Потильчак О.І. Добір та підготовка суддів: аналіз міжнародно-правових актів зарубіжного та вітчизняного законодавства. *Юридична наука*. 2014. № 11. С. 173–180.

8. Кібенко О. Із науковців у судді: місія нездійсненна, 2017. URL: https://uba.ua/ukr/news/5049/?fbclid=IwAR0Q1kw_Y0UPG5z62NV34ZeyRzW2RQFZftbXWoMNMx-uiS7pJ4ue4ew_ns

9. <https://uba.ua/ukr/news/5049/print/print/> (дата звернення: 08.06.2021)

10. Кісліцина І. Утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дискусійні питання. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 7. С. 383–388.

11. Льовін А. Вищий суд з питань інтелектуальної власності: навіщо і для кого, 2018. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D1%83%D0%B4-%D0%B7-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0-%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%89%D0%BE-%D1%96-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE/a-44444360> (дата звернення 07.06.2021).